

В. В. Коваленко

доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету, Україна
kovalenko-6868@mail.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено основні проблеми, пов'язані із нинішньою системою безпеки банківської діяльності. Обґрунтовано концептуальні основи формування системи безпеки діяльності банків.

Ключові слова: банк, безпека, загрози банківської діяльності, індикатори безпеки банківської діяльності.

В. В. Коваленко

доктор экономических наук,
профессор кафедры банковского дела
Одесского национального экономического
университета, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье исследованы основные проблемы, связанные с действующей системой безопасности банковской деятельности. Обоснованы концептуальные основы формирования системы безопасности деятельности банков.

Ключевые слова: банк, безопасность, угрозы банковской деятельности, индикаторы безопасности банковской деятельности.

Victoryia V. Kovalenko

Dr. Hab. in Economics, Professor,
Department of Banking, Odessa
National Economic University, Ukraine
**CONCEPTUAL BASES OF BANKING
ACTIVITY SAFETY SYSTEM FORMING**

Abstract. In the article the main problems related to the operating system of banking activity safety are investigated. Conceptual bases of banking activity safety system forming are reasoned.

Key words: bank, safety, threats for banking activity, indicators of banking activity safety.

JEL classification: G20, G21

Постановка проблеми. Банківська система – це одна із важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

В умовах зростання відкритості економіки України і послідовної її інтеграції у світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є нагальним завданням. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яке сьогодні характеризується посткризовим розвитком фінансової системи та внутрішнього середовища, зокрема поглибленням конкуренції і консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, що перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямів розвитку банків із погляду прибутковості та мінімізації ризиків. Тому проблема забезпечення фінансової безпеки банківської системи є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання безпеки банківської діяльності висвітлено в багатьох наукових працях, у яких безпека банків розглядається із різних точок зору, зокрема економічної безпеки, фінансової безпеки, безпеки проведення банківських операцій та ін.

Проблемам безпеки банківської діяльності присвячено фундаментальні дослідження провідних зарубіжних учених В. Ойкена (*W. Eucken*), Р. Дж. Кемпбелла (*R. J. Campbell*), Я. Корнаї (*J. Kornai*), І. Шумперта (*I. Shumpert*), Е. Уткіна (*E. Utkin*) та ін. Належне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих українських економістів, до яких належать Г. Андрощук, О. Барановський, Б. Дадашев, М. Ермошенко, М. Зубок, О. Захаров, В. Пластун та ряд інших. Але недостатньо дослідженими залишаються питання, які стосуються визначення концептуальних основ формування безпеки банківської діяльності.

Метою статті є обґрунтування основних компонентів, що складають концептуальні основи системи безпеки банківської діяльності.

Основні результати дослідження. Безпека банківської діяльності є одним із основних елементів банківського менеджменту [1]. Вона має багатofункціональний

і комплексний характер. Від її ефективної організації залежать практично всі аспекти й напрями банківської діяльності.

В енциклопедії банківської справи безпека банків визначається як система заходів, що забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників та керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз [2, с. 91].

Російські вчені В. А. Гамза та І. Б. Ткачук трактують безпеку як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [3, с. 69].

Велику увагу проблемі забезпечення безпеки банківської діяльності приділяє О. Барановський. Він дає визначення фінансової безпеки комерційного банку як сукупності «умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдавати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкоджати досягненню банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує» [4, с. 13].

На нашу думку, систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

У «Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» зазначено, що в умовах випереджувальних темпів розвитку банківського сектору в докризовий період відбувалося поступове накопичення дисбалансів унаслідок орієнтації банків на швидке отримання прибутків та збільшення частки такого сектору на ринку капіталу без проведення адекватної оцінки ризиків, що збільшило частку споживчих кредитів у балансах банків. Уникнути кризових явищ у банківській сфері можливо шляхом про-

ведення політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти насамперед на розвиток реального сектору економіки за визначеними Програмою економічних реформ пріоритетними напрямками, удосконалення механізму здійснення нагляду за банківським сектором і посилення ризик-менеджменту в банках [5].

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за доцільне визначити концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності. На наш погляд, концепція безпеки банківської діяльності є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямків, умов та порядку практичного вирішення завдань захисту банківської справи від протиправних дій і недобросовісної конкуренції. Основні елементи концепції безпеки банківської діяльності представлено на рис.

Безпека банківської діяльності потребує визначення загроз, що перешкоджають стійкому розвитку банків.

На думку М. Зубка, загрозою безпеці банку є потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні завдати банку матеріальної або моральної шкоди й проявляються сукупністю факторів і умов, що створюють небезпеку для нормального функціонування банку відповідно до його завдань та інтересів [6, с. 55–58].

Слушним є висновок А. Артеменка про те, що існують зовнішні й внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків [7]. До основних загроз банківській системі М. М. Єрмошенко відносить: низький рівень капіталізації банківської системи; слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботи з управління грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; участь банківської системи в тіньовій діяльності та її криміналізацію; недостатнє законодавче регулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків з боку НБУ; ризиковий характер кредитної діяльності банківської системи; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки в національній валюті, що знаходиться у населення; недостатні обсяги золотого запасу; відсутність системи страхування вкладів населення та депозитів підприємств у комерційних банках; платіжна криза і використання пов'язаних із нею сурогатів; невідповідність вимог до збільшення темпів розвитку банківської системи та обсягів реального грошового капіталу для формування коштів банків; невинувато високі обсяги коштів комерційних банків, що закумуляо-

вані у вигляді викуплених у держави ОВДП, зокрема і реструктуризованих урядом у конвертовані ОВДП [8].

Слід зазначити, що система безпеки банків здебільшого базувалася на використанні силових, технічних засобів захисту та фізичній охороні банку; при цьому практично не брали до уваги чинники, які мають фінансовий характер.

Основними, життєво важливими інтересами банків є придбання, нагромадження та розподіл коштів відповідно до встановлених цілей [9]. Усі інші сфери діяльності банків мають підпорядкований характер і випливають із основної мети – отримання прибутку.

Діяльність банку в контексті отримання прибутку вважається безпечною, якщо власне банк та його клієнти захищені від загрози можливих збитків. У банківській практиці такі загрози прийнято називати ризиками. Відповідно до теорії економічного ризику «загроза втрати частини ресурсів, вероятність недополучення доходів или появилення дополнительных расходов являются обратной стороной любой финансовой и производственной деятельности субъектов рыночных отношений. В то же время снижение уровня риска прямо связано с уменьшением вероятности получить высокую прибыль» [10, с. 4].

Таким чином, факт отримання прибутку відносно захищеності банків необхідно розглядати як оптимальне співвідношення рівня загроз (ризиків) та прибутковості банківської діяльності. Подібний стан досягається за умови своєчасного виявлення існуючих видів і чинників ризику банківської діяльності, їх кваліфікованої оцінки та ефективного управління ними.

Питання безпеки банків актуальні не тільки безпосередньо для банків, а й для всіх учасників ринкових відносин. Безумовно, зазначеній проблемі приділяють увагу передусім власники банку, його акціонери, які турбуються за розвиток власного бізнесу та несуть за нього матеріальну, моральну та соціальну відповідальність. Але безпекою банків також переймаються клієнти і партнери. Отже, безпека банку повинна ґрунтуватися на: безпеці банку як організації; безпеці банківського персоналу; безпеці банківських операцій.

Розглядаючи безпеку банків крізь призму організації, важливо акцентувати увагу на її зовнішньому та внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати загрози дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ, а також кримінальних структур. Внутрішнє середовище – це дії персоналу банків, а саме

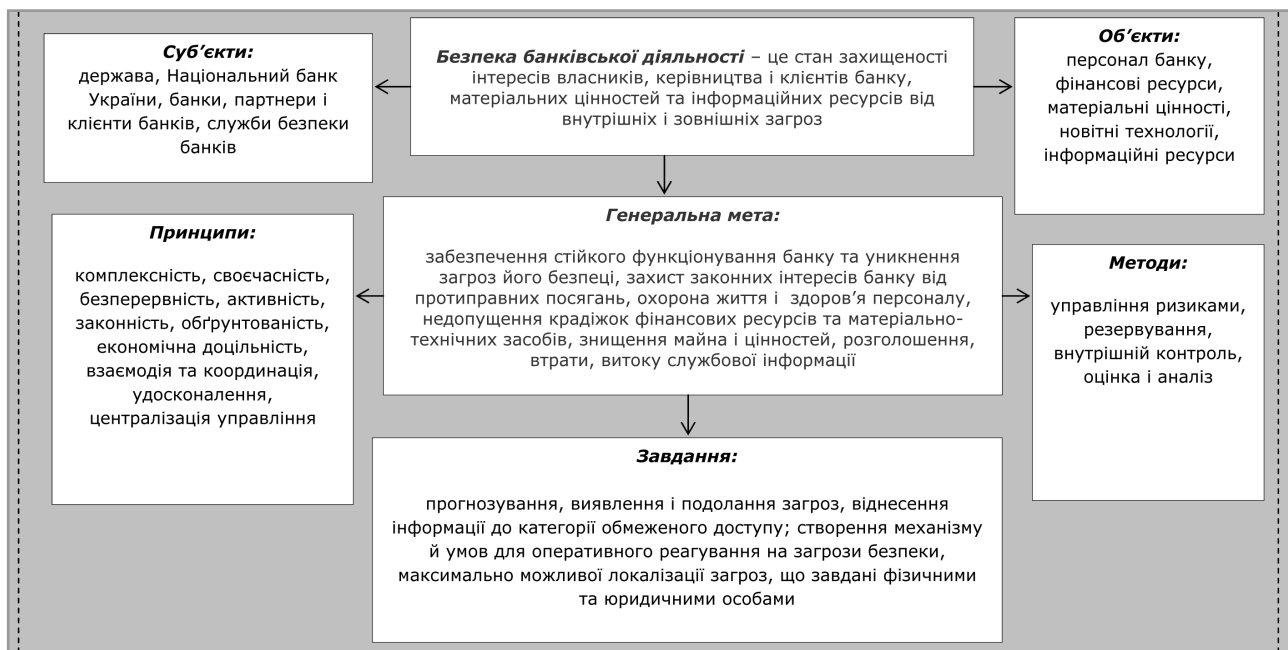

Рис. Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності

Джерело: Складено автором

адміністрації, спеціалістів та менеджерів відділів банків, неформальних груп, які можуть завдати шкоди банкам. Загрози безпеці банків наведено в табл.

Висновки. Отже, головною метою безпеки банків є забезпечення їх стійкого функціонування в умовах взаємодії з екзогенним та ендогенним середовищем, які постійно змінюються, а також виявлення і нейтралізація зовнішніх та внутрішніх загроз сталому розвитку банків, організація протидії цим загрозам, мінімізація наслідків їх впливу.

Загальна схема організації безпеки містить дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно, а саме: фор-

мування необхідного ресурсного потенціалу (капітал, персонал, права, інформація, технології, устаткування); стратегічне прогнозування та планування безпеки за функціональними складовими; стратегічне прогнозування для забезпечення фінансової стійкості банків; загально тактичне планування безпеки за функціональними складовими; тактичне прогнозування в системі забезпечення фінансової стійкості банків; здійснення функціонального аналізу рівня безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня безпеки. Тільки за умови здійснення в необхідному обсязі зазначених заходів можна досягти належного рівня безпеки банківської діяльності.

<i>Таблиця</i>	
Загрози безпеці банківської установи	
Вид загрози	Характеристика загрози
<i>Загрози безпеці банку з боку зовнішнього середовища</i>	
Загрози з боку клієнтів банку	<ul style="list-style-type: none"> • наявність клієнтів, щодо яких виникають сумніви, чи потребують вони конкретних банківських послуг та проведення своїх платежів через банк; • наявність клієнтів, цілі яких не відповідають філософії бізнесу банку та меті, якої він намагається досягти на ринку; • наявність клієнтів, які можуть заподіяти шкоду банку, заволодіти його цінностями
Загрози з боку партнерів банку	<ul style="list-style-type: none"> • наявність партнерів банку на ринку, які можуть бути ненадійними з точки зору виконання угод та взятих зобов'язань, дотримання нейтралітету й входження до груп, що є конкурентами банку; • наявність партнерів, для яких філософія банку не співпадає із філософією їх бізнесу та суперечить поставленим банком цілям і завданням; • наявність партнерів, які не застосовують ніяких дій, аби навмисно долучити банк до незаконних операцій
Загрози з боку конкурентів банку	<ul style="list-style-type: none"> • дії безпосередніх конкурентів банку, які беруть участь у конкурентній боротьбі проти банку за конкретними напрямками діяльності; • наявність реальних конкурентів, які за своїм становищем на ринку можуть скласти конкуренцію банку з урахуванням слабких та сильних сторін його діяльності; • наявність сумнівних конкурентів – учасників ринку, які фактично не мають можливості конкурувати з банком, але власними діями підривають авторитет банку
Загрози з боку кримінальних угруповань	<ul style="list-style-type: none"> • спрямовані дії проти банку реального криміналу, його конкретних організацій; • певні дії не на користь банку з боку осіб, які видають себе за кримінальні угруповання, але лише імітують таку поведінку
Загрози з боку держави	<ul style="list-style-type: none"> • дії проти банку – законні чи протиправні; приватні чи корумповані; кваліфіковані чи некваліфіковані; з кримінальним нахилом або тільки з точки зору особистої зацікавленості; виконані професійно в межах власних повноважень або навмисні із використанням свого службового становища
Загрози з боку громадян держави	<ul style="list-style-type: none"> • наявність клієнтів, які не є громадянами держави; • сприйняття громадянами ролі банку як об'єкта для «викачування» грошей; • наявність клієнтів, котрі мають психофізіологічні проблеми; • наявність клієнтів, пов'язаних із криміналом
<i>Загрози з боку внутрішнього середовища</i>	
Загрози з боку власників банку	<ul style="list-style-type: none"> • наявність власників банку, щодо яких виникають сумніви, чи є вони законослухняними особами, котрі ведуть свій бізнес прозоро, на постійній основі, • власники розглядають банк тільки як джерело отримання прибутків та націлені на подальшу його ліквідацію; • не зрозуміла мета створення банку: для фінансової підтримки власних структур? для економії фінансових коштів при здійсненні внутрішніх розрахунків та платежів? для створення власної економічної імперії? для маскування кримінального характеру основного бізнесу?
Загрози з боку адміністрації банку	<ul style="list-style-type: none"> • непрофесіоналізм та некомпетентність адміністрації, яка управляє банком; • використання тимчасово вільних коштів у цілях особистого збагачення – наприклад, на придбання різних установ; • адміністрація працює тільки з метою отримання високої заробітної плати та інших форм заохочення; • адміністрація не пов'язує власну репутацію з репутацією банку
Загрози з боку менеджерів підрозділів банку	<ul style="list-style-type: none"> • непрофесіоналізм і некомпетентність менеджерів при виконанні дій з управління банком; • орієнтація лише на отримання високих доходів, а не на підвищення іміджу та позиції банку на ринку; • наявність менеджерів, які не мають необхідного практичного досвіду роботи в банку, не вміють керувати і професійно контролювати спеціалістів банку та операції, які ті виконують; • наявність менеджерів банку, які пов'язані з іншими банками, кримінальними структурами
Загрози з боку спеціалістів банку	<ul style="list-style-type: none"> • непрофесіоналізм і некомпетентність спеціалістів при здійсненні управління банком; • наявність спеціалістів, яких цікавить не досягнення цілей банку, а тільки заробітна плата; • наявність спеціалістів, котрі не вміють зберігати банківську таємницю; • наявність спеціалістів, які намагаються отримати особисту вигоду за місцем роботи та посадою; • наявність спеціалістів, схильних до неформальних контактів із клієнтом; • наявність спеціалістів, котрі готові погодитися на будь-які угоди з конкурентами; • наявність спеціалістів, які власними діями підривають корпоративну культуру і репутацію банку на ринку
Загрози з боку неформальних груп банку	<ul style="list-style-type: none"> • неформальні групи банку (створені на основі приватних інтересів із членів банківського персоналу, виконують соціальні функції та покликані розв'язувати конфліктні ситуації в колективі) підконтрольні адміністрації та менеджменту банку; діють спонтанно, не дотримуючись філософії бізнесу банку; протидіють конкретним завданням підрозділів щодо поставлених цілей

Джерело: Складено автором

Література

1. Шурпаков В. А. Проблемы методологии анализа банковской безопасности [Электронный ресурс] / В. А. Шурпаков. – Режим доступа : www.fact.ru/shurpakov11.htm
2. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха ; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К. : Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.
3. Гамза В. А. Безопасность коммерческого банка : учеб.-практ. пособ. / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук. – М. : Изд-ль Шумилова И. И., 2000. – 216 с.
4. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–26.
5. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>
6. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / М. І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2002. – 190 с.
7. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности : автореф. дис. ...канд. экон. наук : спец. 08.00.01 – «Финансы, денежное обращение, кредит» / Артеменко Дмитрий Анатольевич. – Ростов-на-Дону, 1999. – 19 с.
8. Ермошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави [Електронний ресурс] // Матеріали круглого столу «Економічна та соціальна політика. Економічна безпека України: проблеми та перспективи», Київ, березень 1998. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>
9. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

10. Ивасенко А. Г. Банковские риски : учеб. пособ. / А. Г. Ивасенко. – М. : Вузовская книга, 1998. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2012

References

1. Shurpakov, I.A. *Problems of methodology of bank safety analysis*. Accessed at <http://www.fact.ru/shurpakov11.htm> (in Rus).
2. *Encyclopedia of Banking of Ukraine (2001)*, under edition of V. S. Stelmakh, the National Bank of Ukraine, Institute of Independent Experts, Kiev: In Ure, 2001. 680 p. (in Ukr).
3. Gamsa V.A, Tkachyk, I.B. (2000). *Safety of commercial bank*. Moscow: Publishing House Shumilov I. I., 2000. 216 p. (in Rus).
4. Baranovskiy, O.I. (2006). Bank safety: problem of measuring. *Economy and Forecast*, 2006, no. 1, pp. 7–26 (in Ukr).
5. Conception of providing of national safety in a financial sphere. *Order of Cabinet of Ministers of Ukraine from 15.08.2012*. Accessed at <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (in Ukr).
6. Zuobok, M.I. (2002). *Safety of bank activity*. Kiev: KNEU, 2002. 190 p. (in Ukr).
7. Artemenko, D.A (1999). Mechanism of providing of financial safety of bank activity. *Authoref. dis.*, 1999. 19 p. (in Rus).
8. Yermoshenko, M.M. (1998). *Basic principles of increase of financial safety of the state*. Accessed March 15, 1998, at <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2> (in Ukr).
9. About banks and bank activity. *Law of Ukraine from 07.12.2000*, Verkhovna Rada of Ukraine. Accessed at <http://www.rada.gov.ua> (in Ukr).
10. Ivashenko, A.G. (1998). *Bank of risk*. Moscow: The Institute of Higher Book, 1998. 104 p. (in Rus).

Received 29.12.2012

Т. Д. Косова

доктор економічних наук, професор кафедри контролю та аналізу господарської діяльності Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна
kosova777@meta.ua

УДК 336.71

С. М. Поздняков

аспірант Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна
pozdnyakov.em@gmail.com

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ НА ОСНОВІ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ

Анотація. У статті формалізовано методичний підхід до оцінки кредитного ризику на основі інтеграції кількісних і якісних критеріїв, що оцінюються за бальною шкалою, з позицій статичної та динамічної. Авторами запропоновано сценарії стрес-тестування кредитного портфеля, які дозволяють оцінити адекватність процесів управління кредитним портфелем і визначити достатність резервів для відшкодування можливих втрат.

Ключові слова: стрес-тестування, банки, кредитний ризик.

Т. Д. Косова

доктор економічних наук, професор кафедри контролю і аналізу господарської діяльності Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна

Е. Н. Поздняков

аспірант, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ КРЕДИТНЫХ РИСКОВ НА ОСНОВЕ СТРЕСС-ТЕСТИРОВАНИЯ

Аннотация. В статье формализован методический подход к оценке кредитного риска на основе интеграции количественных и качественных критериев, которые оцениваются по балльной шкале, с позиций статичности и динамики. Авторами предложены сценарии стресс-тестирования кредитного портфеля, позволяющие оценить адекватность процессов управления кредитным портфелем и определить достаточность резервов для возмещения возможных потерь.

Ключевые слова: стресс-тестирование, банки, кредитный риск.

Tetyana D. Kosova

Doctor Hab. in Economics, Professor, Donetsk National University of Economics and Trade named by Mykhaylo Tugan-Baranovskiy, Ukraine

Yevgen M. Pozdnyakov

Ph. D. Student, Donetsk National University of Economics and Trade named by Mykhaylo Tugan-Baranovskiy, Ukraine

THE METHODOLOGICAL APPROACH TO ESTIMATION OF CREDIT RISKS ON THE BASIS OF STRESS TESTING

Abstract. The methodical approach to an assessment of credit risk is formalized in the article based on integration of quantitative and qualitative criteria, which are estimated on a ball-scale, from a statics and dynamics positions. The scenarios of stress testing of a credit portfolio are defined by the authors, allowing to estimate adequacy of management of a credit portfolio and to define sufficiency of reserves for possible losses compensation.

Key words: stress testing, banks, credit risk.

JEL classification: G21, D81, E42, E50